

KS. MICHAŁ JĘDRZEJSKI* – LUBLIN

XVII- I XVIII-WIECZNE PROCESJONAŁY Z ARCHIWUM OPACTWA CYSTERSÓW W KRAKOWIE-MOGILE W KONTEKŚCIE TYPOLOGII ŹRÓDEŁ¹

SEVENTEENTH- AND EIGHTEENTH-CENTURY PROCESSIONALS FROM THE ARCHIVES OF THE CISTERCIAN ABBEY IN KRAKÓW-MOGIŁA IN THE CONTEXT OF THE TYPOLOGY OF SOURCES

Abstract

The Archives of the Cistercian Abbey in Kraków-Mogiła holds many valuable music and liturgical manuscripts, which include five 17th- and 18th-century processionals, i.e. books used for singing during processions, with the signatures: ms. 709, ms. 710, ms. 747, ms. 754, ms. 811. The purpose of this article is to present their contents, preceded by an analysis of musical notation, in the context of a typology of sources, i.e. defining a processional as a music-liturgical book. Various definitions of processional were addressed to verify the adherence to them of the Mogiła processionals. The repertoire is tabulated by division: *de tempore*, *proprium de sanctis*, *commune sanctorum*, *commune Beatae Mariae Virginis*, *votivae*, *pro defunctis*. The purpose, genre and incipit of the chants are given, noting the presence in each source. Demonstrably, the processionals from Mogiła are characterized by a great richness of repertoire, covering the entire liturgical year and various genres of liturgical monody. This fact confirms the validity of the broad, descriptive definition

* Ks. Michał Jędrzejski – dr teologii, mgr muzykologii, adiunkt, Instytut Nauk o Sztuce, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: michal.jedrzejcki@kul.pl
<https://orcid.org/0000-0003-1741-7470>

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” nr projektu NPRH/DN/SP/0162/2023/12, kwota dofinansowania 1 026 984,70 zł, całkowita wartość projektu 1 026 984,70 zł.

of the processional and shows the prospect of further research to detail the Cistercian processional tradition in Mogiła.

Keywords: processionals; Cistercians; Kraków-Mogiła; 17th and 18th centuries

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Streszczenie

Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile kryje wiele cennych rękopisów muzyczno-liturgicznych, do których należy pięć XVII- i XVIII-wiecznych procesjonatów, czyli ksiąg służących do wykonywania śpiewu podczas procesji, o sygnaturach: ms. 709, ms. 710, ms. 747, ms. 754, ms. 811. Celem artykułu jest przedstawienie ich zawartości, poprzedzone analizą notacji muzycznej, w kontekście typologii źródeł, czyli definiowania procesjonatu jako księgi muzyczno-liturgicznej. Przytoczono zatem różne definicje procesjonatu, aby następnie zweryfikować przystawalność do nich procesjonatów mogińskich. Repertuar został przedstawiony w tabelach według podziału: *de tempore*, *proprium de sanctis*, *commune sanctorum*, *commune Beatae Mariae Virginis*, *votivae*, *pro defunctis*. Podano przeznaczenie, gatunek i incipit śpiewów, zaznaczając obecność w poszczególnych źródłach. Wykazano, że procesjonaty z Mogiły odznaczają się dużym bogactwem repertuaru, obejmującym cały rok liturgiczny i różne gatunki monodii liturgicznej. Fakt ten potwierdza słuszność szerokiej, opisowej definicji procesjonatu i ukazuje perspektywę kolejnych badań w celu szczegółowego przedstawienia cysterskiej tradycji procesyjnej w Mogile.

Słowa kluczowe: procesjonaty; cystersi; Kraków-Mogiła; XVII i XVIII wiek

Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile, istniejącego nieprzerwanie od 1226 roku, kryje bogate zbiory muzyczne, wśród których znajdują się źródła monodii liturgicznej². Należy do nich m.in. pięć rękopiśmiennych procesjonatów o sygnaturach: ms. 709 (połowa XVII wieku, ss. 384), ms. 710 (1665, ss. 320), ms. 747 (1694, ss. 276), ms. 754 (koniec XVII wieku, ss. 376), ms. 811 (1785, ss. 24 nłb. + 118), które nie były dotychczas przedmiotem żadnego opracowania naukowego poświęconego szczegółowo i wyłącznie tym źródłom³. Możemy natomiast odnaleźć

² Zgodnie z szeroką definicją i klasyfikacją Ireneusza Pawłaka, opartą na literaturze muzykologicznej, monodia liturgiczna oznacza monofonię, czyli śpiew jednogłosowy, solowy lub zespołowy, pozbawiony elementu harmonicznego, przeznaczony do użytku liturgicznego. Termin ten obejmuje chorał gregoriański (śpiewy solowe i wspólne), twórczość postgregoriańską (niektóre hymny, tropy, sekwencje, oficja rymowane, dramaty liturgiczne), współczesne śpiewy liturgiczne do tekstów w językach narodowych (msze liturgiczne, psalmy, pieśni); I. Pawlak, *Metodologia badań nad monodią liturgiczną*, „Studia Nauk Teologicznych”, 2 (2007) s. 353.

³ Zbiory muzyczne Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile zostały opisane w dwóch katalogach – *Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, opr. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Kraków 1919; *Rękopisy i druki muzyczne z XVIII wieku w zbiorach Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile. Katalog tematyczny*, opr. J. Byczkowska-Sztaba, Warszawa 2013. W pierwszym

w literaturze naukowej publikacje na temat innych procesjonałów, m.in. pochodzenia cysterskiego, które – podobnie jak tutaj prezentowane – z uwagi na walory liturgiczne, artystyczne, historyczne i inne stanowią przedmiot zainteresowania wielu badaczy⁴.

W miarę rozwoju badań nad historią i zawartością procesjonałów podawano różne definicje tego typu kodeksu. Ich wspólnym mianownikiem jest określenie procesjonału jako księgi zawierającej śpiewy wykonywane podczas procesji towarzyszących liturgii mszalnej i brewiarzowej oraz innym nabożeństwom w dni świąteczne (m.in. Oczyszczenie NMP, Niedziela Palmowa, Wigilia Paschalna, Boże Ciało).

David Hiley wskazuje, że do śpiewów tych należały antyfony (niektóre z wersetami) i hymny (zwykle z refrenami), które do XIII wieku notowano zasadniczo w innych księgach – graduałach i troparzach. Repertuar procesyjny powiększano stopniowo o responsoria i inne śpiewy, a także elementy dramatów liturgicznych, które już w XII wieku zaczęto notować w oddzielnych kodeksach⁵.

Mariusz Konieczny, podając encyklopedyczną definicję procesjonału, zawęża jego zawartość do antyfon, opatrzonych pod koniec średniowiecza opisem sprawowania obrzędów liturgicznych. Wymienia jednak więcej ksiąg, w których pierwotnie zapisywano śpiewy procesyjne (m.in. antyfonarze, *liber sacerdotalis*, manuale, sakramentarze)⁶.

Piotr Wiśniewski, odnosząc się krytycznie do definicji encyklopedycznej jako niekompatybilnej z zawartością procesjonału, opowiada się za przyjęciem szerokiej

opracowaniu zbiory muzyczne stanowią jedynie niewielką część zawartości. Autorzy wymieniają omawiane tutaj procesjonały, i wyłącznie te, w rozdziale *Rękopisy biblioteczne* obok innych ksiąg muzyczno-liturgicznych, pod numerami zgodnymi z wymienionymi wyżej sygnaturami (s. 284, 295-296, 297, 313). W kolejnym rozdziale *Rękopisy muzyczne* podano wykaz kompozycji wyłącznie wokalnie-instrumentalnych. Autorka drugiego opracowania, skupiając się na utworach wokalnie-instrumentalnych z XVIII wieku, pisze o nielicznych zachowanych księgach muzyczno-liturgicznych i drukach muzycznych z poprzednich epok, które mają być przedmiotem kolejnych publikacji (s. 5). Źródłem monodii liturgicznej, którą nazywa zbiorczo chorałem gregoriańskim, poświęca łącznie dwie strony (11-12). Wymienia najstarsze fragmenty pergaminowe graduau i antyfonarza z XIV wieku oraz 11 luźnych kart papierowych, które krótko opisuje. Nadmienia również, że kolejne księgi muzyczno-liturgiczne pochodzą z XVII i XVIII wieku. Wśród tych ostatnich znajdują się procesjonały, których autorka jednak nie wyszczególnia.

⁴ Do wybranych opracowań poświęconych procesjonałom należą: P. Paćkowski, *Śpiewy procesyjne Proprium de Sanctis w Processionale Andrzeja Piotrkowczyka z 1621 r. Studium źródłoznawczo-muzykologiczne*, Lublin 2007 (mps pracy doktorskiej, Archiwum Uniwersyteckie KUL); J. Jasiewicz, *Processionale cisterciense – S II 56 z Archiwum Diecezjalnego w Oliwie*, „Studia Gdańskie”, 24 (2009) s. 235-251; P. Wiśniewski, *Processionale z klasztoru OO. Karmelitów w Oborach*, „Liturgia Sacra”, 22 (2016) nr 1, s. 165-175; tenże, *A Nineteenth-Century Processional from the Archive of the Bonifratres in Cracow (Kraków). A Contribution to Research into Latin Monody*, „Roczniki Humanistyczne”, 68 (2020) z. 12, s. 73-86; D. Grabiec, *Dominikańskie procesje różańcowe i tradycja śpiewanych różańców na ziemiach polskich w świetle procesjonału PL-Kd 75L oraz innych źródeł XVIII i początku XIX wieku*, „Muzyka”, 67 (2022) nr 3, s. 52-77.

⁵ D. Hiley, *Chorał Kościoła zachodniego*, Kraków 2019, s. 372-373.

⁶ M. Konieczny, *Procesjonał*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 430-431.

definicji opisowej autorstwa Piotra Paćkowskiego⁷. Badacz ten określa procesjonał jako księgę zawierającą śpiewy, rubryki i opisy obrzędów związanych z procesjami przed główną Mszą św. w niedziele i święta. Wskazując na potrzeby muzyczne danego ośrodka jako wyznacznik zawartości księgi, do repertuaru procesyjnego zalicza antyfony, responsoria, wersety, sekwencje, a nawet utwory polifoniczne⁸.

W świetle powyższych danych badania nad procesjonałami z archiwum cysterskiego w Mogile mogą dostarczyć nowych informacji na temat tego typu księgi liturgicznej oraz cysterskiej tradycji procesyjnej w Mogile. Prace nad tymi źródłami są również o tyle ważne, że procesjonał cysterski stanowi osobny etap rozwoju procesjonału w ogóle⁹.

Celem artykułu jest zatem uzyskanie odpowiedzi na pytania: jaka jest zawartość procesjonałów z Mogiły? w jakim stopniu odpowiadają one podanym definicjom? czy i jakie cechy wyróżniające posiadają? W realizacji tego zadania przedstawimy notację muzyczną oraz treść muzyczno-liturgiczną źródeł według grup: *de tempore*, *proprium de sanctis*, *commune sanctorum*, *commune Beatae Mariae Virginis*, *votivae*, *pro defunctis*. Należy dodać, że zarówno przeznaczenie repertuaru, jak i gatunek zostały zapisane (kolorem czerwonym lub czarnym) tylko w wybranych miejscach, nieraz w odstępie grup śpiewów lub jeszcze rzadziej (ms. 747). Dlatego w przypadku braku danych na ten temat informacje o przeznaczeniu i gatunku podajemy w odniesieniu do innego procesjonału mogińskiego w obrębie badanej grupy bądź w oparciu o literaturę fachową i internetowe bazy monodii liturgicznej¹⁰. Posłużymy się metodą analizy i porównania zawartości źródeł oraz syntezy na podstawie uzyskanych rezultatów. We wnioskach odniesiemy uzyskane rezultaty do przytoczonych definicji procesjonału¹¹.

Notacja muzyczna

Z racji wspólnego pochodzenia i czasu powstania (druga połowa XVII wieku) największe podobieństwo między sobą w zakresie notacji muzycznej wykazują kodeksy: 709, 710, 747, 754. Wymienione procesjonały od pierwszej do ostatniej strony zawierają ciągłą notację muzyczną. Kodeks 811 z 1785 roku obok tekstu muzycznego przekazuje również liczne teksty modlitw i śpiewów bez zapisu melodii. We wszystkich pięciu źródłach notacja muzyczna umieszczona jest na liniach w kolumnach, które w ms. 747 i ms. 811 zostały precyzyjnie wyznaczone za pomocą bocznych linii pionowych. W pozostałych rękopisach linie nie są sobie równe i w różnym stopniu wkraczają na marginesy.

⁷ Wiśniewski, *Processionale*, s. 167.

⁸ Paćkowski, *Śpiewy procesyjne*, s. 32.

⁹ Tamże, s. 31.

¹⁰ Cantus Planus in Polonia, <https://cantusplanus.pl> (dostęp: 21.10.2024); Cantus: A Database for Latin Ecclesiastical Chant – Inventories of Chant Sources, <https://cantusdatabase.org> (dostęp: 21.10.2024).

¹¹ Nie dokonamy opisu kodykologicznego mogińskich procesjonałów, nb. sporządzonego przez autorów katalogu z 1919 roku, szczegółowej analizy muzycznej utworów czy porównania z innymi źródłami. Zgodnie z planem realizacji wspomnianego projektu (przyp. 1) wyniki dalszych szczegółowych badań analitycznych i komparatystycznych zostaną przedstawione w kolejnych publikacjach.

W kodeksach 709 i 710 melodię zapisano na czterech liniach czarnych, 747 na pięciu liniach czerwonych, 754 i 811 na czterech liniach czerwonych. Neumy i tekst słowny utworów, w większości z dużą dbałością, zapisano kolorem czarnym, z wyjątkiem niektórych mniej lub bardziej ozdobnych inicjałów. Jedynie w przypadku najstarszego ms. 709 kształt neum i słów wskazuje, że zapis w całości został dokonany najprawdopodobniej przez jednego skryptora. Pozostałe procesjonały zawierają przynajmniej kilka kart z zapisem innej ręki niż większość kodeksu¹²: ms. 710 – s. 117-137, 275-285, 319-320, ms. 747 – s. 267-270, 274-276, ms. 754 – s. 371-376, ms. 811 – strony nieliczbowane pomiędzy 30-32 i 48-50¹³.

Zasadniczo zastosowano klucze C i F, które we wszystkich procesjonałach występują niekiedy jednocześnie (ms. 709 – s. 157, ms. 710 – s. 113, ms. 747 – s. 38, ms. 754 – s. 84, ms. 811 – s. 30 + 1 nlb., 48 + 8 nlb.) oraz zmieniają się w trakcie jednego utworu na tej samej nutownicy. W kodeksie 747 występuje również, zawsze nad obniżonym kluczem C na początku nutownicy, klucz G (s. 77, 95), co stanowi osobliwość na tle całości tego i pozostałych procesjonałów. Znak ten pojawia się dokładnie cztery razy, wyłącznie w miejscach, w których melodia wznosi się przynajmniej do dźwięku g^2 . Jego cienki krój i niewielki rozmiar, inne od regularnego klucza C, pozwalają przypuszczać, że został dopisany później, w trakcie użytkowania księgi. Być może fakt ten jest związany z popularnością repertuaru, który zanotowano z użyciem dwóch kluczy jednocześnie – *responso-rium Trinitati lux* na święto Trójcy Przenajświętszej oraz antyfony *Panis vitae* na uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Tymczasem w rękopisie 747 są inne miejsca, w których melodia osiąga dźwięk g^2 , a jednak klucz G nie znalazł tam zastosowania.

W procesjonałach 709, 710, 747 i 754 melodie zapisano za pomocą notacji metzeńsko-gotyckiej, w której podstawową jednostką neumatyczną jest *punctum inclinatum* w kształcie rombu. *Virga* od główki zwęża się ku dołowi, zaś w ms. 709 dodatkowo przybiera kształt falisty z główką nachyloną do prawej strony. Notacja rękopisów 710, 747 i 754 niekiedy przypomina notację typu „Hufnagel” z *virgą* w kształcie gwoździa¹⁴.

W trzech utworach *In Transfiguratione Domini* na końcu ms. 710, a nade wszystko w całym kodeksie 811 mamy do czynienia z połączeniem notacji kwadratowej z elementami notacji menzuralnej poprzez kształt *punctum* i *virgi* przypominających odpowiednio *brevis* i *longe*, wprowadzaniem gdzieniegdzie *minimy* oraz łączeniem niektórych nut od góry wspólnym wiązaniem¹⁵.

¹² Kaczmarczyk i Kowalski piszą natomiast o „jednej ręce” w przypadku rękopisów 709, 710, 747, 754; *Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, s. 284, 295-297, 313.

¹³ Łącznie stron nlb. w tych zakresach ms. 811 jest osiemnaście. Należy je dodać do sześciu początkowych wymienionych w katalogu Kaczmarczyka i Kowalskiego; stąd podana we wstępie artykułu całkowita liczba stron tego kodeksu; *Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, s. 313.

¹⁴ J. Szendrei, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII-XVI wieku*, w: *Notae musicae artis. Notacja muzyczna w źródłach polskich XI-XVI wieku*, red. E. Witkowska-Zaremba, Kraków 1999, s. 196.

¹⁵ Zjawisko umieszczania elementów systemu menzuralnego w monodii chorałowej występuje już w rękopisach znacznie starszych niż procesjonały mogiłskie. W badaniach muzykologicznych

W ostatnim rękopisie zanotowano również regularnie po każdym wyrazie, rzadko po dwóch czy trzech, pojedyncze lub podwójne kreski działowe (*divisiones*), przecinające wszystkie lub niektóre linie. Jednak pełnią one raczej funkcję interpunkcyjną niż menzurálną, ułatwiając odczytanie tekstu i przyporządkowanie neum¹⁶. Zjawisko o podobnej funkcji obserwujemy w ms. 709 (s. 62-63) i ms. 754 (s. 265), gdzie wybrane sylaby połączone są kreskami z odpowiadającymi im neumami. Zabieg ten występuje w miejscach, w których tekst uległ przesunięciu, a neumy stłoczeniu, utrudniając właściwe przyporządkowanie.

W przebiegu melodii we wszystkich źródłach gdzieniegdzie pojawia się bemol, najczęściej jako znak przygody obok dźwięku *h*. Cztery kodeksy zawierają kasownik najczęściej krótko po bemolu na tej samej wysokości: ms. 710 (s. 41, 191, 218, 238), ms. 747 (s. 51, 71, 112), ms. 754 (s. 201), ms. 811 (s. 32, 47). W rękopisach z XVII wieku regularnie występuje *custos*, który w ms. 811 w wielu miejscach został pominięty. Zasób neum wykorzystanych do zapisu melodii we wszystkich źródłach jest bardzo bogaty. W zależności od złożoności stylistycznej utworów odnajdujemy zarówno neumy proste, szczególnie *punctum* i *virga*, jak i liczne neumy złożone. Poniższa tabela zawiera zestawienie wybranych rodzajów neum użytych w mogińskich procesjonalach.

**Tabela 1. Wybrane rodzaje neum w procesjonalach
z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile**

Neuma	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
punctum					
distropha					
tristropha					
virga					

bywa nazywane *cantus fractus*. Tadeusz Maciejewski rozróżnia na polu powiązań *cantus planus* z *cantus mensuralis* dwie kategorie: 1) kompozycje w pełni menzurálne (rytmizowane), jednak oparte całkowicie na chorałowym materiale melodycznym; 2) wstawki z partiami menzurálnymi (na wzór tropów), będące interpolacjami w utworze pierwotnie chorałowym, czyli *musica media sive mixta* lub owy *cantus fractus*, *fractabilis*, lub *semifiguratus*; T. Maciejewski, *Elementy systemu menzurálnego w monodii chorałowej XIII-XVI wieku*, w: *Notae musicae artis. Notacja muzyczna w źródłach polskich XI-XVI wieku*, red. E. Witkowska-Zaremba, Kraków 1999, s. 292.

¹⁶ O zjawisku rozmieszczania kresk działowych pisze Wiśniewski, *Processionale*, s. 168.

Neuma	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
pes					
pes subbipunctis					
clivis					
torculus					
porrectus					
scandicus					
climacus					
scandicus flexus					
climacus resupinus					
oriscus					
pressus					
klucz C					
klucz F					
klucz G					
bemol					
kasownik					

Źródło: opracowanie własne

Treść muzyczno-liturgiczna

De tempore

Wszystkie badane procesjonały zawierają śpiewy przeznaczone na okresy i święta roku liturgicznego, jednak różnią się w tym zakresie liczebnością i kolejnością występowania. Największe podobieństwo wykazują rękopisy 709, 710 i 754, które rozpoczynają się śpiewami na pierwszą niedzielą Adwentu. W kodeksie 710 odnajdujemy niewielką różnicę na pierwszej karcie (być może dodanej, w nieco gorszej kondycji od następnych), zawierającej responsorium *O beati viri* z werselem *Cui vivere Christus* o „jednym wyznawcy nie biskupie”. Choć repertuar *de tempore* tych trzech kodeksów stanowi zasadniczo zbiór ciągły od Adwentu do uroczystości Bożego Ciała, jednak również w dalszych częściach, następujących po śpiewach o świętych i wotywnych, znajdujemy utwory *Mandatum* (ms. 709, ms. 710, ms. 754¹⁷), *in Parasceve*, *in Transfiguratione Domini* (ms. 710). Treść rękopisów 747 i 811 zaczyna się dopiero od śpiewów na Niedzielę Palmową.

W pierwszych czterech kodeksach uwagę przykuwa grupa utworów zwanych *historiae regum*, poświęconych królom i prorokom Starego Testamentu. Zbiór ten umieszczono pomiędzy repertuarem na Boże Ciała i poświęcenie kościoła. Tabela 2 ukazuje występowanie śpiewów *de tempore* we wszystkich procesjonałach z zaznaczaniem obecności poszczególnych utworów.

Tabela 2. *De tempore* w procesjonałach z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile¹⁸

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Dominica I Adventus	R	Missus est Gabriel Angelus	+	+		+	
	V	Ave Maria	+	+		+	
	I	Ecce venit Rex				+	
Privatis diebus per Adventum	I	Regem venturum				+	
Dominica II Adventus	R	Ecce Dominus veniet	+	+		+	
	V	Ecce cum virtute	+	+		+	
	I	Rex noster				+	

¹⁷ W ms. 754 kilka tekstów *Mandatum* występuje bez notacji muzycznej, a niektóre pary antyfon i wersełów zostały rozdzielone innymi śpiewami i zapisane w odwrotnej kolejności.

¹⁸ W tabelach zastosowano następujące skróty: R = responsorium, V = werset, A = antyfona, H = hymn, I = inwitorium, Im = improperium, Th = Trishagion, i = incipit melodyczny, 2x = dwukrotnie, bn = brak nut, puste linie. Wszystkie utwory uporządkowano według kryterium przeznaczenia, a zatem nie zawsze występują w kolejności, w jakiej zostały zapisane w źródłach, tym bardziej że kolejność ta jest różna pomiędzy źródłami.

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Dominica III Adventus	R	Qui venturus est	+	+		+	
	V	Deponet omnes iniquitates	+	+		+	
	I	Surgite vigilemus				+	
Dominica IV Adventus	R	Non auferetur sceptrum	+	+		+	
	V	Pulchriores sunt oculi eius	+	+		+	
	I	Vigilate animo				+	
In Vigilia Nativitatis Domini	I	Levate capita				+	
In Nativitate Domini	R	Verbum caro factum est	+	+		+	
In Nativitate Domini / Dominica infra Octavam	V	In principio erat verbum	+	+		+	
In Nativitate Domini / Octava et Dominica infra Octavam / Privatis diebus ad Epiphaniam	I	Christus natus				+	
In Epiphania Domini	R	Illuminare illuminare	+	+		+	
	V	Et ambulabunt gentes	+	+		+	
In Epiphania Domini et Privatis diebus per Octavam Epiphaniae	I	Christus apparuit				+	
Dominica I post Epiphaniam / Dominicae ab Octava Epiphaniae	R	Deus qui sedes	+	+		+	
	V	Tibi enim derelictus	+	+		+	
Dominicae post Octavam Epiphaniae usque ad Septuagesimam	I	Praeocupemus faciem				+	
Privatis diebus ab octava Epiphaniae usque ad Dominicam Passionis et a Festo Omnium SS. usque ad Adventum	I	Venite iubilate				+	
	I	Iubilemus Deo				+	
	I	In manu tua				+	
	I	Adoremus Dominum				+	
	I	Dominum qui				+	
	I	Dominum Deum				+	

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Dominica Septuagesima et Sexagesima	R	In principio fecit Deus	+	+		+	
	V	Formavit igitur	+	+		+	
Dominica Quinquagesimae	R	Ponam arcum meum	+	+		+	
	V	Cumque obduxero	+	+		+	
Dominicae Septuagesimae Sexagesimae et Quinquagesimae	I	Quoniam Deus				+	
Dominica I in Quadragesima	R	Paradisi portas	+	+		+	
	V	Per arma iustitiae	+	+		+	
	I	Ploremus coram				+	
Dominica II in Quadragesima	R	Ecce odor filii mei	+	+		+	
	V	Qui maledixerit	+	+		+	
	I	Adoremus Deum				+	
Dominica III in Quadragesima	R	Igitur Joseph ductus	+	+		+	
	V	Misertus enim	+	+		+	
	I	Venite adoremus				+	
Dominica IV in Quadragesima	R	Stetit Moyses	+	+		+	
	V	Dominus Deus Hebraeorum	+	+		+	
	I	Populus Domini				+	
Tempore Quadragesimae	R	Emendemus in melius	+	+		+	
	V	Peccavimus cum patribus	+	+		+	
	R	Tribularer	+	+		+	
	V	Et Petrum lacrimantem	+	+		+	
Dominica in Passione	R	Multiplicati sunt	+	+		+	
	V	Qui tribulant	+	+		+	
	I	Hodie si vocem				+	
Privatis diebus ad Pascham	I	Adoremus Dominum				+	

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Dominica Palmarum	A	Hosanna Filio David			+		+
	A	Pueri Hebraeorum tollentes	+	+	+	+	+
	A	Pueri Hebraeorum vestimenta	+	+	+	+	+
	A	Occurrunt turbae	+	+	+	+	+
	R	Collegerunt pontifices	+	+	+	+	+
	V	Unus autem ex ipsis Cayphas	+	+	+	+	+
	A	Ave Rex noster	+	+	+	+	+
	H	Gloria laus et honor	+	+	+	+	+
	R	Ingrediente Domino	+	+	+	+	+
	V	Cum audisset populus	+	+	+	+	+
	I	Ipsi vero				+	
Feria V in Caena Domini	H	Pange lingua					+
Mandatum	A	Dominus Iesus	+	+	+	+	+
	V	Deus misereatur	+	+	+	+	+
	A	Postquam surrexit	+	+	+	+2x	+
	V	Audite haec omnes	+	+	+	+	+
	A	Si ego Dominus	+	+	+	+	+
	V	Exemplum enim	+	+	+	+	+
	A	Vos vocatis me	+	+	+	+	+
	V	Dixit Iesus discipulis suis	+	+	+	+	+
	A	Mandatum novum	+	+	+	+	+
	V	Beati immaculati	+	+	+	+	+
	A	In hoc cognoscent	+	+	+	+	+
	V	Pacem meam	+	+	+	+	+
	A	In diebus illis	+	+	+	+	+
	V	Maria optimam	+	+	+	+	+
	A	Maria ergo unxit	+	+	+	+	+
	V	Dimissa sunt	+	+	+	+	+
	A	Domine tu mihi lavas	+	+	+	+	+
	V	Domine non tantum pedes	+	+	+	+	+
	A	Caritas est summum	+	+	+	+	+

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
	V	Ille namque	+	+	+	+	+
	A	Ubi est caritas	+	+	+	+ ^{2x}	+
	V	Exemplum praebuilt	+	+		+	
	V	Christus descendit			+		+
	A	Diligamus nos	+	+	+	+ ^P	+
	V	Et hoc mandatum	+	+	+	+ ^P	+
	A	Ubi fratres	+	+	+	+ ^P	+
	V	Et vitam usque	+	+	+	+ ^P	+
	A	Congregavit nos Christus	+	+	+	+ ^P	+
	V	A solis ortu	+	+	+	+ ^{bn}	+
	A	Congregavit nos in unum	+	+	+	+ ^{bn}	+
	V	Ecce quam bonum	+	+	+	+	+
	A	Maneant in nobis	+	+	+	+	+
	V	Nunc autem manent	+	+	+	+ ^{bn}	+
	A	Benedicat nos Deus	+	+	+	+ ^{bn}	+
	V	Et metuant eum	+	+	+		+
Feria VI in Parasceve	Im	Popule meus	+	+	+	+	
	Th	Agyos O Theos	+	+	+	+	
	Th	Sanctus Deus Sanctus fortis	+	+	+	+	
	Im	Quia ego eduxi te	+	+	+	+	
	Im	Quid ultra debui	+	+	+	+	
	A	Ecce lignum crucis	+	+	+	+	
	A	Beati immaculati	+	+	+		
	H	Crux fidelis	+			+	
	A	Super omnia ligna	+		+	+	
	H	Vexilla Regis					+
	R	Recessit Pastor noster			+		+
	V	Destruxit quidem			+		+
Dominica Resurrectionis Domini	A	Cum Rex gloriae		+		+	+
Tempore Resurrectionis Dominicae	R	Christus resurgens	+	+		+	+
	A	Regina caeli laetare	+	+		+	+
In Resurrectione Domini	A	Gloria Tibi Trinitas					+

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
In Octava Paschae	R	Angelus Domini locutus		+	+	+	
	V	Ecce praecedet		+	+	+	
	R	Angelus Domini descendit			+		
	V	Angelus Domini locutus			+		
In die Paschae In Octava In Ascensione Domini In die Pentecostes et in festis SS. Marci Adalberti et Stanislai	I	Alleluia alleluia alleluia				+	
Dominica in Albis	R	Surrexit Dominus					+
	V	Laetentur caeli					+
	A	Exurge Domine					+
	Ps	Deus auribus					+
Privatis diebus ad Pentecosten	I	Alleluia alleluia				+	
Dominica I, II, III post Octavam Paschae	R	Ego sicut vitis	+	+		+	
	V	Ego diligentes me	+	+		+	
Dominica III, IV post Octavam Paschae	R	Viderunt te	+	+		+	
	V	Illuxerunt corruscatio	+	+		+	
Dominicae et festis supra non annotatis ad Pentecosten	I	Alleluia alleluia				+	
In Ascensione Domini	R	Viri Galilei	+	+	+	+	
	V	Cumque intuerentur	+	+	+	+	
	R	Pater cum essem	+	+	+	+	
	V	Pater sancte	+	+	+	+	
	A	O Rex gloriae	+	+	+	+	
Tempore Pentecostes	R	Repleti sunt	+	+	+	+	
	V	Loquebantur	+	+	+	+	
	R	Ultimo festivitatis			+		
	V	Qui sitit veniat			+		
	A	Hodie completi sunt			+		
	R	Apparuerunt Apostolis			+		
	V	Spiritus Domini			+		

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Ad aspersionem aquae a Dominica Paschae usque ad Dominicam Pentecostem	A	Vidi aquam					+
	Ps	Confitemini Domino					+
Privatis diebus post Pentecosten	I	Repleti sunt				+	
In festo Sanctissimae Trinitatis	R	Honor virtus	+	+	+	+	
	V	Trinitati lux	+	+	+	+	
	R	O beata Trinitas			+		
	V	Tibi laus tibi gloria			+		
	A	O beata et benedicta			+		
	R	Summae Trinitati			+		
	V	Praestet nobis			+		
	A	Te Deum Patrem				+	
	I	Deum verum				+	
In festo Corporis Christi	R	Discubuit Jesus			+		
	V	Fecit Assverus			+		
	R	Eduxit vos	+	+	+	+	+
	V	Non Moyses	+	+	+	+	+
	R	Verbum caro factum est		+ ⁱ		+ ⁱ	+
	V	In principio erat verbum					+
	R	Melchisedech rex	+	+	+	+	
	V	Introivit Jesus	+	+	+	+	
	R	Melchisedech rex Salem typice		+	+	+	+ ^{2x}
	A	Paratur nobis			+		
	A	Panis vitae			+		
	A	O lux meridiana			+		
	A	O Pastor bone			+		
	Sq	Ecce Panis					+
	I	Venite ad me				+	
	R	Immolabit haedum					+
	V	Pascha nostrum					+
	R	Respexit Elias					+
	V	Si quis manducaverit					+
	R	Misit me vivens					+
	V	Cibavit illum					+
	A	O sacrum convivium					+

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
In festo Corporis Christi et per Octavam	R	Homo quidam		+	+	+	+
	V	Venite comedite		+		+	+
	H	Rex Christe primogenite		+		+	
Dominicae ab Octava Corporis	I	Adoremus Dominum				+	
Dominica per annum	R	Quam magnificata				+	
	V	Omnia in sapientia				+	
In Transfiguratione Domini	R	In splendenti		+			
	V	Apparuit nubes		+			
	A	Christus Jesus		***			
Historia Regum	R	Dominus qui eripuit	+	+	+	+	
	V	Misit Deus misericordiam	+	+	+	+	
	R	Domine si conversus	+	+	+	+	
	V	Si peccaverit	+	+	+	+	
Historia Salomonis	R	Initium sapientiae		+	+	+	
	V	Dilectio illius		+	+	+	
Historia Iob	R	Antequam comedam	+	+	+	+	
	V	Ecce non est	+	+	+	+	
Historia Tobiae	R	Omni tempore	+	+	+	+	
	V	Memor esto fili	+	+	+	+	
Historia Machabaeorum	R	Exaudiat Dominus	+	+	+	+	
	V	Adaperiat Dominus	+	+	+	+	
Historia Ezechielis	R	Aspice Domine	+	+	+	+	
	V	Non enim in iustificationibus	+	+	+	+	
In Dedicatione Ecclesiae	R	Terribilis est locus	+	+	+	+	
	V	Cumque evigilasset Jacob	+	+	+	+	
	A	Pax aeterna	+	+	+	+	
	I	Exultemus Domino	+	+	+	+	

* Prawdopodobnie na brakujących kartach.

** Częściowo na kartach brakujących, jedynie zakończenie i incipit repetycji na jednej karcie obecnej (51).

*** Prawdopodobnie tylko incipit lub pozostała część antyfony na brakującej karcie.

Źródło: opracowanie własne

Proprium de sanctis

W kodeksach 709, 710 i 754 śpiewy własne o świętych rozpoczynają się tradycyjnie od święta św. Andrzeja Apostoła, zaś kończą wspomnieniem św. Klemensa, papieża. W rękopisie 747 śpiewy te rozpoczynają się od święta św. Szczepana, po którym znów brakuje wielu kolejnych wspomnień obecnych we wspomnianych trzech kodeksach. Procesjonał 811 praktycznie nie zawiera repertuaru *proprium de sanctis*, z wyjątkiem święta Oczyszczenia NMP.

Poza wspomnieniami obchodzonymi w Kościele powszechnie, rękopisy 709, 710, 747 i 754 zawierają repertuar o świętych, których w mogińskim klasztorze czczono szczególnie ze względu na tradycję zakonną lub położenie w diecezji krakowskiej. Według kolejności w badanych źródłach należą do nich:

- św. Benedykt z Nursji, opat;
- św. Stanisław ze Szczepanowa, biskup i męczennik;
- św. Robert z Molesme, opat, założyciel zakonu cystersów; lub św. Robert z Newminster, benedyktyn, opat cysterski; lub św. Robert z Brugii, opat;
- św. Jadwiga Śląska, księżna;
- św. Elżbieta Węgierska, księżna¹⁹;
- św. Malachiasz z Armagh, biskup.

Spośród badanych kodeksów tylko ms. 754 zawiera śpiewy ku czci wszystkich wyżej wymienionych świętych. Natomiast uwagę zwraca brak w zbiorze *proprium de sanctis* śpiewów o św. Józefie, Oblubieńcu NMP, którego kult w Kościele powszechnym i w Polsce w różnych formach od wieków już istniał. Cystersi, którzy od 1613 roku obchodzili obowiązkowe święto św. Józefa, należeli do tych zakonów, które przyczyniły się do krzewienia jego kultu²⁰. Nie znaczy to jednak, że postać św. Józefa w procesjonatach mogińskich została całkowicie pominięta. Śpiewy ku jego czci odnajdujemy w rękopisach 709, 710 i 754 w zbiorze *de tempore* (tab. 2) na trzecią niedzielę Wielkiego Postu, przypadającą w okolicy 19 marca²¹. Brak repertuaru *proprium* o św. Józefie można tłumaczyć ewentualnym przepisaniem wymienionych kodeksów ze źródeł, które nie zawierały śpiewów własnych o Oblubieńcu NMP²².

¹⁹ W ms. 754 św. Elżbieta nosi tytuł *regina*, jednak najprawdopodobniej nie chodzi tutaj o św. Elżbietę Portugalską, królową Aragonii (1271-1336), kanonizowaną w 1625 roku (w wieku powstania czterech procesjonatów mogińskich), ale św. Elżbietę Węgierską, księżną, spokrewnioną ze św. Jadwigą Śląską. W tabeli 2 podajemy oryginalny opis przeznaczenia występujący w źródle.

²⁰ E. Krzewska, R. Skrzyniarz, *Rozwój kultu św. Józefa w Polsce a siedemnastowieczna fundacja kościoła parafialnego pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny w Bielinach*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 116 (2021) s. 188.

²¹ Datę 19 marca jako święto św. Józefa, wówczas nieobowiązkowe, ustalił papież Sykstus IV w 1479 roku. Do rangi święta obowiązkowego podniósł ten dzień papież Grzegorz XV w roku 1621. Być może w procesjonatach mogińskich mamy do czynienia z pozostałością obchodzenia święta św. Józefa w inne dni roku liturgicznego niż 19 marca, jak to miało miejsce np. w zakonie karmelitańskim, który w roku 1680 otrzymał pozwolenie na obchodzenie święta Opieki św. Józefa w trzecią niedzielę po Wielkanocy; J. Misiurek, *Kult św. Józefa i jego wartości duchowe*, „Kaliskie Studia Teologiczne”, 1 (2002) s. 372.

²² Jerzy Pikulik wymienia repertuar *S. Ioseph, Nutricis Domini* obecny w cysterskich graduałach średniowiecznych tylko w formie dopisów; J. Pikulik, *Polskie graduały średniowieczne*, Warszawa 2001, s. 219.

Tabela 3. *Proprium de sanctis* w procesjonalach z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
De S. Andrea	R	Venite post me	+	+		+	
	V	Dum perambulet	+	+		+	
	I	Adoremus victorio				+	
De S. Stephano	R	Lapidabant Stephanum	+	+		+	
	V	Positis autem	+	+		+	
	R	Videbant omnes	+	+	+	+	
	V	Et concurrentes	+	+	+	+	
	I	Christum natum				+	
De S. Iohanne	R	Valde honorandus	+	+		+	
	V	Mulier ecce filius	+	+		+	
	I	Adoremus Regem				+	
De Innocentibus	R	Centum quadraginta	+	+		+	
	V	Hi empti sunt	+	+		+	
	I	Mirabilem Deum				+	
De S. Agnete	R	Pulchra facie	+	+		+	
	V	Specie tua	+	+		+	
In Purificatione BMV	R	Lumen ad revelationem	+	+		+	+
	V	Nunc dimittis	+			+	+
	A	Ave gratia plena	+	+		+	+
	A	Adorna thalamum	+	+		+	+
	A	Responsum accepit	+	+		+	+
	A	Hodie Beata Virgo	+	+		+	+
	I	Ecce venit ad templum				+	
In Conversione S. Pauli Apostoli	R	Scio cui credidi	+	+		+	
	V	Reposita est mihi	+	+		+	
De S. Agatha	R	Beata Agatha ingressa	+	+		+	
	V	Agatha ingressa	+	+		+	
In festo S. Benedicti Abbatis	R	Sanctus Benedictus	+	+	+	+	
	V	Divina namque	+	+	+	+	
	A	Sanctissime confessor	+			+	
In Annuntiatione BMV	R	Ave Maria			+		
	V	Quomodo fiet			+		
	R	Gaude Maria Virgo	+	+	+	+	
	V	Gabrielem Archangelum credimus	+	+	+	+	
	A	Spiritus Sanctus	+	+	+	+	
In festo S. Benedicti Iosephi et Martini	I	Iustus florebit				+	

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
In festo S.S. Philippi et Jacobi Apostolorum	R	Tanto tempore	+	+	+	+	
	V	Si cognovissetis	+	+	+	+	
In festo S. Stanislai Episcopi Cracoviensis	R	Arae Dei				+	
	V	Ter procedit ter recedit				+	
	R	Alme praesul				+	
	V	Ut sub tuo protecti				+	
De S. Roberto Abbate	R	Terra nostra		+	+	+	
	V	Hic pater querens		+	+	+	
In festo Inventionis S. Crucis	R	O Crux gloriosa	+	+	+	+	
	V	Adoremus crucis	+	+	+	+	
In Nativitate S. Iohannis Baptistae	R	Inter natos mulierum	+	+	+	+	
	V	Fuit homo	+	+	+	+ ^{2x}	
	I	Regem praecursoris				+ ^{2x}	
	A	Elizabeth Zachariae				+	
In festo SS. Apostoli Petri et Pauli	R	Cornelius centurio	+	+	+	+	
	V	Cum orasset Cornelius	+	+	+	+	
	I	Christum Regem				+	
In Visitatione BMV	A	Exsurgens autem Maria	+	+	+	+	
	R	O dies omni voto	+	+		+	
	V	Haec dies	+	+		+	
	R	O praeclara Stella	+	+	+	+	
	V	Ad Te clamant	+	+	+	+	
	A	Magnificet Dominum	+	+		+	
	R	Magnificat anima mea Dominum			+		
	V	Ecce enim ex hoc			+		
	R	Surge propera	+		+		
	V	Audi filia et vide	+		+		
	A	O quanta vis			+		
	R	Beatissimae matris dulcis Mariae			+		
	V	Cum iocunditate			+		
In festo S. Mariae Magdalenae	R	Dum transisset	+	+		+	
	V	Et valde mane	+	+		+	
	I	Regem sempiternum				+	
De S. Anna	R	Beata progenies	+	+	+	+	
	V	Regali ex progeniae	+	+	+	+	
	I	In honore sanctae Annae				+	

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
De S. Laurentio	R	Levita Laurentius	+	+	+	+	
	V	Dispersit dedit pauperibus	+	+	+	+	
In festo Coronae Domini	R	Flos de spina	+	+	+	+	
	V	Dum corona	+	+	+	+	
	I	Adoremus Christum				+	
In Assumptione BMV	R	Beata es Virgo Maria			+		
	V	Ave Maria			+		
	R	Hodie Maria Virgo	+	+	+	+	
	V	Regina mundi	+	+	+	+	
	R	Felix namque	+	+	+	+	
	V	Ora pro populo	+	+	+	+	
	A	Ascendit Christus	+	+	+	+	
De S. Bernardo	R	Beatus Bernardus	+	+	+	+	
	V	Factus est quasi	+	+	+	+	
	A	Benedictus Dominus Deus	+	+	+	+	
	A	Exsultet in Domino			+		
	I	In confessione laudis				+	
In Decollatione Iohannis Bapt.	R	Metuebat Haerodes	+	+	+	+	
	V	Misit Herodes	+	+	+	+	
In Nativitate et Conceptione BMV	R	Beata progenies	+	+		+	
	V	Regali ex progeniae	+	+		+	
	R	Nativitas tua	+	+	+	+	
	V	Ave Maria	+	+	+	+	
	A	Regali ex pro genie	+	+	+	+	
De S. Michaelis Archangeli	R	Te sanctum Dominum	+	+		+	
	V	Cherubin quoque	+	+		+	
	I	Regem Archangelorum				+	
In festo Sanctarum Undecim millium Virginum	R	Beata vere mater Ecclesia	+	+		+	
	V	Floribus eius	+	+		+	
De S. Hedwige Ducissae	R	Audi mater orpha		+		+	
	V	Nunc ergo ora		+		+	
	I	Adsunt solennia				+	
De Omnibus Sanctis	R	Beati estis	+	+		+	
	V	Gaudete et exsultate	+	+		+	
	A	Salvator mundi		+		+	

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
In festo Sanctarum Undecim millium Virginum et Omnium Sanctorum	I	Regem regum				+	
De S. Elizabeth Regina ²³	I	Regi Deo				+	
De S. Martino Episcopo	R	Beatus Martinus	+	+		+	
	V	Viribus corporis	+	+		+	
De S. Malachia Episcopo	R	Sanctus Pontifex	+	+		+	
	V	Semel introivit	+	+		+	
De S. Caecilia	R	O Beata Caecilia	+	+		+	
	V	Beata es virgo et gloriosa	+	+		+	
De S. Clemente	R	Orante Sancto Clemente	+	+		+	
	V	Vidi supra	+	+		+	

* W ms. 754 incipit tego śpiewu brzmi *Cum transisset*, zaś pozostały tekst jest identyczny z rękopisami 709 i 710. Poza tym brakuje opisu przeznaczenia, który we wspomnianych źródłach został zamieszczony.

Źródło: opracowanie własne

Commune sanctorum

Repertuar wspólny o świętych znajduje się we wszystkich badanych źródłach z wyjątkiem najmłodszego. Najbogatszy pod tym względem jest ms. 754, zaś najuboższy ms. 811. Zbiór *commune sanctorum* można podzielić zasadniczo na pięć grup: o apostołach, ewangelistach, męczennikach, wyznawcach i dziewicach. Grupy zawierają kolejne rozróżnienia według przeznaczenia o jednym lub wielu świętych i inne.

Tabela 4. *Commune sanctorum* w procesjonalach z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
De uno apostolo	R	Qui sunt isti	+	+	+	+	
	V	Candidiores nive	+	+	+	+	
De duobus apostolis	R	Isti sunt duae olivae	+	+	+	+	
	V	Isti sunt duo filii	+	+	+	+	
De apostolis	I	Gaudete et exsultate				+ ^{2x}	

²³ Zob. przyp. 18.

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
De evangelistis	R	Quatuor animalia	+	+	+	+	
	V	Erat autem	+	+	+	+	
	I	Venite revertamur				+	
De uno martyro	R	Gloria et honore	+	+	+	+	
	V	Quoniam elevata	+	+	+	+	
	I	Regem sempiternum				+	
In natali unius martyri	I	Regem sempiternum... Venceslai				+	
De uno martyro Tempore Paschali	R	De ore prudentis			+		
	V	Sapientia requiescit			+		
De martyribus	R	Laverunt stolas	+	+	+	+	
	V	Isti sunt qui	+	+	+	+	
	I	Regem martyrum				+2x*	
De confessore pontifice	R	Sint lumbi	+	+	+	+	
	V	Vigilate ergo	+	+	+	+	
De confessore non pontifice	R	Iste sanctus	+	+	+	+	
	V	Vinculis carnis	+	+	+	+	
De confessore pontifice Tempore Paschali	R	In diademate	+	+	+	+	
	V	Corona aurea	+	+	+	+	
De uno confessore non episcopo	R	O beati viri	+	+	+	+	
	V	Cui vivere Christus	+	+	+	+	
De martyre aut confessore Tempore Paschali	R	Beatus vir		+	+	+	
	V	Potens in terra		+	+	+	
De uno confessore et episcopo	I	Regem confessorum				+2x	
De una virgine/ virginibus	R	Audi filia et vide	+	+	+	+	
	V	Induit te Dominus	+	+	+	+	
De virginibus	I	Regem virginum				+	

* W rękopisie ms. 754, w jednym z dwóch inwitoriów poniżej słowa *martirum* (pisownia oryginalna) dopisano *confessorum* i *virginum*, do wyboru w zależności od potrzeby.

Źródło : opracowanie własne

Commune Beatae Mariae Virginis

W procesjonałach 709, 710 i 754 znajduje się niewielka grupa śpiewów wspólnych o NMP. Wymienione w tabeli 5 responsorium i werset umieszczone są we wszystkich trzech źródłach w tym samym miejscu, tzn. po śpiewach *de tempore* na poświęcenie kościoła. Inwitorium w ms. 754 znajduje się w dużej grupie inwitoriów *de sanctis*.

Tabela 5. *Commune Beatae Mariae Virginis* w procesjonalach z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Diebus sabbativis	R	Sancta et immaculata	+	+		+	
	V	Benedicta tu in mulieribus	+	+		+	
In omnibus sollempnitatibus BMV	I	Ave Maria				+	

Źródło: opracowanie własne

Votivae

Śpiewy wotywny, zgodnie z praktyką liturgiczną sięgającą średniowiecza²⁴, nie są związane z kalendarzem liturgicznym, ale stanowią osobną grupę utworów okolicznościowych, umieszczoną w procesjonalach mogińskich po zbiorze *de tempore*. Występują zasadniczo we wszystkich badanych źródłach, jednak ms. 811 zawiera tylko jedno responsorium z werselem z okazji przyjęcia opata lub wizyty²⁵. W pierwszych czterech kodeksach repertuar wotywny jest niemal identyczny, z niewielkimi brakami w ms. 709 i ms. 747. Największy zbiór 18 śpiewów wotywnych zawierają rękopisy 710 i 754.

Tabela 6. *Votivae* w procesjonalach z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Pro pace	R	Tua est potentia	+	+	+	+	
	V	Creator omnium	+	+	+	+	
Tempore belli	R	Impetum inimicorum	+	+	+	+	
	V	Mementote	+	+	+	+	
	R	Congregati sunt	+	+	+	+	
	V	Disperge illos	+	+	+	+	
	R	Domine Rex omnipotens	+	+	+	+	
	V	Exaudi orationem nostram	+	+	+	+	

²⁴ Pikulik, *Polskie graduale średniowieczne*, s. 24.

²⁵ Umieszczenie tego śpiewu w ms. 811 może nie być przypadkowe, gdyż na stronie 100, poprzedzającej responsorium *Audi Israel*, widnieje inskrypcja z informacją o skrypcie tego procesjonu – Antonim Kulicze, emerytowanym muzyku z Przemętu, i odbiorcy – bracie Wacławie, succentorze (zastępcy kantora), tytułowym („Venceslai Froelich”) patronie powstania rękopisu i, według *Katalogu Kaczmarczyka i Kowalskiego* (s. 313, 378), profesie pelplińskim. Być może śpiew przeznaczony na „wizytę” (nie tylko opata), jedyny wotywny utwór w ms. 811, związany był

Przeznaczenie	Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Contra pestem	R	Recordare Domine	+	+	+	+	
	V	Qui escat Domine	+	+	+	+	
Pro quacunq[ue] tribulatione	R	Nos alium Deum	+	+	+	+	
	V	Indulgentiam eius	+	+	+	+	
Pro peccatis	R	Afflicti pro peccatis	+	+	+	+	
	V	Domine Deus Israel	+	+	+	+	
Pro susceptione abbatis vel visitae	R	Audi Israel	+	+	+	+	+
	V	Observe igitur	+	+	+	+	+
Pro conservatione loci	R	Audi Domine	+	+		+	
	V	Respice Domine	+	+		+	

* Prawdopodobnie na brakujących kartach, podobnie jak ostatnie słowa responsorium *Afflicti pro peccatis*.

Źródło: opracowanie własne

Pro defunctis

W końcowych częściach rękopisów 709 i 811 odnajdujemy również śpiewy procesyjne za zmarłych. Więcej, w liczbie 73, w tym incipity psalmów i *Magnificat*, zawiera ms. 709. Repertuar *pro defunctis* drugiego kodeksu liczy 15 tych samych i innych utworów, jeden zapisany dwukrotnie w różnych miejscach.

Tabela 7. *Pro defunctis* w procesjonalach z Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile

Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
A	Placebo Domino	+				
Ps	Dilexi quoniam	+ ⁱ				
A	Heu me quia	+				
Ps	Ad Dominum	+ ⁱ				
A	Dominus custodit	+				
Ps	Levavi	+ ⁱ				
A	Si iniquitates	+				
Ps	De profundis	+ ⁱ				
A	Opera manuum	+				
Ps	Confitebor	+ ⁱ				
A	Audivi vocem	+				
Ca	Magnificat	+ ⁱ				
A	Dirige Domine	+				
Ps	Verba mea	+ ⁱ				
A	Convertere Domine	+				

bezpośrednio z wymienionymi postaciami: „Processionale hoc descriptum e[st] ab Antonio Kuliczka Musico Premetensi emerito pro Usu Fr[at]ri[s] Venceslai p[ro] t[empore] succentoris 1785”.

Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
Ps	Domine ne in furore	+ ⁱ				
A	Nequando rapiat	+				
Ps	Domine Deus	+ ⁱ				
R	Credo quod	+				
V	Quem visurus sum	+				
R	Qui Lazarum	+				
V	Requiem aeternam	+				+ ^{2x}
R	Memento mei Deus	+				+
V	Et non revertetur	+				+
A	In loco pascuae	+				
Ps	Dominus regit me	+ ⁱ				
A	Delicta iuventutis	+				
Ps	Ad Te Domine	+ ⁱ				
A	Credo videre	+				
Ps	Dominus illuminatio	+ ⁱ				
V	Convertere Domine	+				
V	Salvum me fac	+				
R	Heu mihi Domine	+				
V	Anima mea turbata	+				
R	Non recorderis	+				
V	Non intres	+				
R	Libera me Domine de viis	+				+
V	Clamantes et dicentes	+				+
A	Complaceat Tibi	+				
Ps	Expectans expectavi	+ ⁱ				
A	Sana Domine	+				
Ps	Beatus qui intelligit	+ ⁱ				
A	Sitivit anima	+				
Ps	Quemadmodum desiderat	+ ⁱ				
V	In memoria aeterna	+				
V	Ab auditione mala	+				
R	Peccantem me	+				
V	Deus in nomine	+				
R	Domine secundum	+				
V	Amplius lava me	+				
R	Libera me Domine	+				+
V	Dies illa	+				+
V	Tremens factus	+				+
V	Quid ergo	+				
V	Audivi vocem	+				
A	Exultabunt Domino	+				
Ps	Miserere	+ ⁱ				

Gatunek	Incipit	Ms. 709	Ms. 710	Ms. 747	Ms. 754	Ms. 811
A	Exaudi Domine	+				
Ps	Te decet	+ ⁱ				
A	Me suscepit dextera	+				
Ps	Deus Deus	+ ⁱ				
A	Eruisti Domine	+				
Ps	Ego dixi	+ ⁱ				
A	Omnis spiritus	+				
Ps	Laudate Dominum	+ ⁱ				
A	Ego sum	+				
Ps	Benedictus	+ ⁱ				
R	Subvenite sancti Dei	+				+
V	Suscipiat eam	+				+
Ky	Kyrie eleison					+
A	Chorus angelorum	+				+
A	Clementissime Domine	+				+
R	Absolve Domine animas	+				
V	Sique illis sint Domine	+				
R	Absolve Domine animas			+		
V	Et lucis aeterna			+		
A	Gloria Tibi Trinitas			+		
Ps	Laudate Dominum			+ ⁱ		
I	Regem cui					+
Ps	Venite exultemus					+

Źródło: opracowanie własne

Wnioski

Badane rękopisy zawierają obszerny i zróżnicowany repertuar procesyjny całego roku liturgicznego, który odzwierciedla wielowiekowy rozwój tradycji procesji w zakonie cysterskim, poczynając od nielicznych okazji aż po niedziele, święta, uroczystości, wspomnienia i inne okoliczności²⁶. Oprócz regularnych śpiewów na Narodzenie Pańskie, Epifanię, Niedzielę Palmową, Wielkanoc, Wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego, Boże Ciało, Przemienienie Pańskie i inne uroczystości, odnajdujemy utwory procesyjne na sześć świąt maryjnych: Oczyszczenie, Zwiastowanie, Nawiedzenie, Wniebowzięcie, Narodzenie i Poczęcie (w tej kolejności!). Repertuar maryjny wymienionych świąt wraz ze śpiewami wspólnymi o NMP świadczy o wysokiej pozycji kultu maryjnego w zakonie cysterskim i roli w kulcie chrystocentrycznym. Obrazu różnorodności przeznaczenia dopełniają śpiewy wspólne, wotywnie i za zmarłych, co przypomina podział repertuaru znany z antyfonarza i graduła.

²⁶ Jasiewicz, *Processionale cisterciense*, s. 235-236; w zakresie *de tempore* i *proprium de sanctis* procesjonały mogiłskie przypominają np. *Processionale cisterciense – S II 56* z pierwszej połowy XVII wieku przechowywane w Archiwum Archidiecezji Gdańskiej w Gdańsku-Oliwie.

Kolejnym bogactwem procesjonatów mogiłskich jest wielość gatunków modlitwy liturgicznej. Dominują responsoria z wersetami, jednak występują również liczne antyfony z incypitami psalmów, hymny z melodiami (*Pange lingua, Vexilla Regis, Gloria laus et honor*), sekwencja *Ecce Panis*, impropéria, *Trisagion*, a także imponujący zbiór inwitoriów *de tempore et de sanctis* z pełnym zapisem siedmiu różnych melodii Ps 95 *Venite exultemus* w ms. 754 (niezanotowanych w tabelach powyżej). Jedno inwitorium *pro defunctis* znajduje się także w ms. 811. W tym samym rękopisie zanotowano również liczne teksty bez melodii. Należą do nich m.in. incypity słowne śpiewów na procesję Bożego Ciała przyporządkowane do czterech stacji pod nazwą *hymnus: Twoja cześć chwała* (pieśń), *Jesu dulcis, Lauda Sion* (sekwencja), *Sacris solemnibus*. Ponadto odnajdujemy pełny tekst psalmów, polskich pieśni liturgicznych *Przez Twoje święte zmartwychwstanie i Wesoły nam dzień*, hymnu *Jesu dulcis*, antyfony *Ne reminiscaris, Litanii do wszystkich świętych* i innych modlitw.

Procesjonały mogiłskie zawierają również liczne przekreślenia i dopiski, które świadczą o częstym używaniu ksiąg. Dopisywano zarówno teksty, jak i melodie, pozostawiając lub przekreślając pierwotny zapis śpiewów, modlitw i opisów czynności liturgicznych. Nowy materiał możemy odnaleźć w różnych miejscach: na początku, w środku i na końcu rękopisów, a nawet na wewnętrznych stronach okładek. Dopiski odznaczają się zwykle innym krojem pisma słownego i muzycznego oraz mniejszą starannością zapisu. W ten sposób powstały np. dwa tonariusze w ms. 754.

Całościowy obraz czterech najstarszych rękopisów pozwala stwierdzić, że niewiele jest w nich opisów czynności liturgicznych. Większość tekstu, poza utworami muzycznymi, stanowią krótkie opisy przeznaczenia repertuaru liturgicznego i numeracja stacji procesji. Najwięcej tekstów o charakterze rubrycystycznym (nie zawsze na czerwono) znajduje się w rękopisie 811. Zasadniczo procesjonały mogiłskie są wypełnione utworami z notacją muzyczną, a zatem były przeznaczone do użytku muzyczno-liturgicznego.

Odmieniany w różnych przypadkach wpis *Clara Tumba* w kodeksach 747 i 754, w ostatnim z nich powtarzany wielokrotnie, jednoznacznie wskazuje na klasztor mogiłski jako główne, być może jedyne, miejsce użytkowania oraz wspólnotę zakonną jako zbiorowego odbiorcę i użytkownika. Duże podobieństwo repertuaru, notacji i czas powstania wskazują na to samo w przypadku rękopisów 709 i 710. Natomiast ms. 811, przede wszystkim ze względu na przytoczoną inskrypcję²⁷, dużą odmienność repertuaru i notacji, a dodatkowo również czas powstania, prawdopodobnie nie był co do zasady przeznaczony dla mogiłskiej wspólnoty. Był używany przez kolejnych, indywidualnych użytkowników księgi, być może od pewnego

²⁷ Zob. przyp. 22; jeśli przyjąć, że skrót „p.p.” oznacza *professus Pelplinensis*, jak rozwijają go Kaczmarczyk i Kowalski, a nie np. *professus perpetuus* lub *professus primus*. Jednak jak wynika z rozwinięcia innych skrótów w tym samym *Katalogu*, pierwsze dwie litery po nazwisku zakonnika oznaczają jego funkcję i miejsce, np. *professus Mogilensis, professus Vąchocensis, professus Landensis, abbas Premetensis*, ew. *professus huius loci*. Identycznie jest w języku polskim: opat mogiłski, przeor mogiłski, opat tyński.

momentu członków mogińskiej wspólnoty, wymienionych z imienia i nazwiska z rokiem wejścia w posiadanie na wewnętrznej stronie okładki i stronie tytułowej.

Przytoczone cechy procesjonałów z Mogiły, jako ksiąg wybitnie użytkowych i obszernych, umiejscawiają je w zakresie szerokiej, opisowej definicji procesjonału, a nawet ją poszerzają. Wskazują bowiem, że cystersi w Mogile odprawiali procesje zdecydowanie częściej niż tylko w niedziele i święta. Bogata i zróżnicowana zawartość rękopisów pozwala sądzić, że potrzeby muzyczno-liturgiczne tego ośrodka były duże. Nie oznacza to jednak, że procesjonały, tutaj opisane czy inne nieznane, były jedynymi księgami wykorzystywanymi do śpiewu podczas tamtejszych procesji. Wszak operujemy zaledwie pięcioma późnymi źródłami, mówiąc o opactwie, którego początki sięgają XIII wieku. Niemniej w tym miejscu rysuje się perspektywa dalszych badań nad przedstawionymi rękopisami w celu szczegółowego omówienia cysterskiej tradycji procesji w Mogile.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile
 Processionale Cisterciense, ms. 709.
 Processionale Cisterciense, ms. 710.
 Processionale Cisterciense, ms. 754.
 Processionale Ordinis Cisterciensis, ms. 747.
 Processionale Ordinis Cisterciense, ms. 811.

Opracowania

- Grabiec Dominika, *Dominikańskie procesje różańcowe i tradycja śpiewanych różańców na ziemiach polskich w świetle procesjonału PL-Kd 75L oraz innych źródeł XVIII i początku XIX wieku*, „Muzyka”, 67 (2022) nr 3, s. 52-77.
 Hiley David, *Chorał Kościoła zachodniego*, Kraków 2019.
 Jasiewicz Jan, *Processionale cisterciense – S II 56 z Archiwum Diecezjalnego w Oliwie*, „Studia Gdańskie”, 24 (2009) s. 235-251.
Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile, opr. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Kraków 1919.
 Konieczny Mariusz, *Procesjonał*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 430-431.
 Krzewska Elżbieta, Skrzyniarz Ryszard, *Rozwój kultu św. Józefa w Polsce a siedemnastowieczna fundacja kościoła parafialnego pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny w Bielinach*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 116 (2021) s. 185-201.
 Maciejewski Tadeusz, *Elementy systemu menzuralnego w monodii chorałowej XIII-XVI wieku*, w: *Notae musicae artis. Notacja muzyczna w źródłach polskich XI-XVI wieku*, red. E. Witkowska-Zaremba, Kraków 1999, s. 283-347.
 Misiurek Jerzy, *Kult św. Józefa i jego wartości duchowe*, „Kaliskie Studia Teologiczne”, 1 (2002) s. 369-381.

- Paćkowski Piotr, *Śpiewy procesyjne Proprium de Sanctis w Processionale Andrzeja Piotrkowczyka z 1621 r. Studium źródłoznawczo-muzykologiczne*, Lublin 2007 (mps pracy doktorskiej, Archiwum Uniwersyteckie KUL).
- Pawlak Ireneusz, *Metodologia badań nad monodią liturgiczną*, „Studia Nauk Teologicznych”, 2 (2007) s. 353-362.
- Pikulik Jerzy, *Polskie graduały średniowieczne*, Warszawa 2001.
- Rękopisy i druki muzyczne z XVIII wieku w zbiorach Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile. Katalog tematyczny, opr. J. Byczkowska-Sztaba, Warszawa 2013.
- Szendrei Janka, *Notacja liniowa w polskich źródłach chorałowych XII-XVI wieku*, w: *Notae musicae artis. Notacja muzyczna w źródłach polskich XI-XVI wieku*, red. E. Witkowska-Zaremba, Kraków 1999, s. 187-281.
- Wiśniewski Piotr, *A Nineteenth-Century Processional from the Archive of the Bonifratres in Cracow (Kraków). A Contribution to Research into Latin Monody*, „Roczniki Humanistyczne”, 68 (2020) z. 12, s. 73-86.
- Wiśniewski Piotr, *Processionale z klasztoru OO. Karmelitów w Oborach*, „Liturgia Sacra”, 22 (2016) nr 1, s. 165-175.